

КЊИЖЕВНА ДЕЛАТНОСТ ЈУЛИЈАНА АПОСТАТЕ У НИШУ

Да бисмо у потпуности разумели боравак Јулијана Апостате у Нишу, тадашњем Наису, а нарочито његове списе који су онде настали, неопходно је да почнемо *ab ovo*, односно од његовог рођења. Флавије Клаудије Јулијан (Flavius Claudius Iulianus)¹ рођен је 331. или 332. године у Константинопољу.² Његов отац, Јулије Констанције,³ био је полубрат цара Константина, син Констанција Хлора⁴ и његове жене Теодоре.⁵ Мајка Василина,⁶ родом из племените битинске породице, умрла је убрзо по његовом рођењу.⁷

¹ За потпуније упознавање са личношћу Јулијана Апостате, препоручујемо читаоцу следећа дела: von Borries, *Iulianos* (26), *Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, neue Bearbeitung, begonnen von G. Wissowa, hrsg. von W. Kroll (= RE), zehnter Band, Stuttgart 1919, 26-91 (= von Borries, *Iulianos*); J. Bidez, *La vie de l'Empereur Julien*, deuxième tirage, Paris 1965 (= Bidez, *La vie de Julien*); R. Browning, *The Emperor Julian*, London 1976 (= Browning, *Julian*); G.W. Bowersock, *Julian the Apostate*, Cambridge Mass. 1978 (= Bowersock, *Julian*); P. Athanassiadi-Fowden, *Julian and Hellenism: An Intellectual Biography*, Oxford 1981. Ово су само неки од најзначајнијих радова у правом мору историјске, филолошке, филозофске, археолошке и нумизматичке литературе о Јулијану Апостати.

² Cf. Ammianus Marcellinus, *Res gestae*, XXII,9,2 и XXV,3,23; Themistius, *Oratio* IV, 59 A; Zosimus, *Historia nova*, III,11,2. Када је у питању тачан датум Јулијановог рођења мишљења су подељена. Bowersock, *Julian*, 22, и Bidez, *La vie de Julien*, 10, сматрају да је рођен 331. године. Von Borries, *Iulianos*, 26, и Browning, *Julian*, 32, верују да је рођен маја или јуна 332. године. Подробније о овом проблему види F.D. Gillard, *Das Geburtsdatum von Julian Apostata, Julian Apostata*, hrsg. von R. Klein, *Wege der Forschung* 509, Darmstadt 1978, 448-454. Овај аутор је, комбинујући литерарне и нумизматичке изворе, дошао до закључка да је Јулијан рођен између 23. априла и 21. маја 332. године.

³ О Јулију Констанцију cf. Seeck, *Constantius* (3), RE, vierter Band, Stuttgart 1901, 1043-1044; A.H.M. Jones – J.R. Martindale – J. Morris, *The Prosopography of the Later Roman Empire, Volume I: a.d. 260-395*, Cambridge – London – New York – Melbourne 1975 (= PLRE I), s. v. *Iulius Constantius* 7, 226.

⁴ О Констанцију Хлору види Seeck, *Constantius* (1), RE, vierter Band, Stuttgart 1901, 1040-1043; PLRE I, s. v. *Fl. Val. Constantius* 12, 227-228.

⁵ О Теодори cf. W. Ensslin, *Theodora* (2), RE, zweite Reihe, fünfter Band, Stuttgart 1934, 1773-1774; PLRE I, s. v. *Theodora* 1, 895.

⁶ О Василини cf. Seeck, *Basilina*, RE, dritter Band, Stuttgart 1899, 98-99; PLRE I, s. v. *Basilina*, 148.

⁷ Cf. Misopogon, 352 B-C.

После Константинове смрти 22. маја 337. године, Царство су поделила његова три сина: Константин II, Констанције II и Констанс. Желећи да уклони све евентуалне претенденте на престо, Констанције је, наводно, покренуо гласине да су Јулије Констанције и његов брат Далмације отровали Константина. Разјарене трупе су упале у двор и извршиле покољ у коме су убијен и Јулијанов отац и најстарији брат, као и још шесторица њихових најближих рођака. Поштеђени су само Јулијан и његов шест година старији полубрат Гал.⁸ Сам Јулијан је читавог свог живота био дубоко убеђен у Констанцијеву одговорност за почињено крвопролиће. Ово мишљење, које се учврстило и у савременој историјској науци, данас је доведено у питање, па се може рећи да је Констанцијева улога у масакру у најмању руку дискутабилна.⁹

Рану младост је Јулијан провео са својим полубратом Галом у некој врсти заточеништва на царском поседу Мацелум у Кападокији, а доцније је путовао по градовима Истока, изучавајући реторику и филозофију код најбољих учитеља тога доба. Премда од рођења васпитаван у хришћанском духу, све више се окретао паганској религији и разним мистеријским култовима који су цветали на истоку Царства.

Гал, који је 351. године постављен за цезара, дошао је у сукоб са неповерљивим Констанцијем, и 354. године је опозван са свог положаја и погубљен.¹⁰ Уследили су прогони људи блиских Галу, и ускоро је дошао ред на Јулијана. Позван је на двор у Милано. У Милану је Јулијан оптужен да је заједно са братом учествовао у завери против Цара.¹¹ На интервенцију царице Еусебије, у којој је овај необични, повучени младић побудио симпатију и сажалење, Констанције је одустао од својих оптужби и допустио је Јулијану да оде у Атину да настави студије.¹²

Јулијанов лагодан студентски живот у Атини изненада је прекинут октобра 355. године. Поново је позван на двор у Милано, овога пута зато да би уз подршку царице Еусебије био постављен за цезара.¹³ Констанције се припремао за рат са персијским краљем Шапуром на Истоку, па је хтео да препусти Јулијану ратовање против Германа који су непрекидно упадали у Галију. Да би веза између августа и његовог цезара била чвршћа, Констанције му је дао за жену своју сестру Хелену.¹⁴

⁸ О Галу cf. Seeck, *Constantius (5)*, RE, vierter Band, Stuttgart 1901, 1094-1099; PLRE I, s. v. *Fl. Claudius Constantius Gallus* 4, 224-225.

⁹ Cf. A. Novikov - M. Michaels Mudd, *Reconsidering the Role of Constantius II in the »Massacre of the Princes«*, Byzantinoslavica LVII/1 (1996), 26-32.

¹⁰ Cf. Epistula ad Athenienses, 271 A; 272 A-D; Amm., XIV,11,6-23; Libanius, Oratio XVIII, 24; Zosim., II,55,1-3; Philostorgius, Historia ecclesiastica, IV,1; Artemii passio, 14 (Philostorgius, ed. Bidez, Berlin 1972, p. 58).

¹¹ О Јулијановом боравку у Милану cf. Oratio III, 117 C - 118 C; Amm., XV,2,7-8.

¹² Cf. Or. III, 118 C - 119 D; Ep ad Athen., 273 D; Amm., XV,2,8; Lib., Or. XVIII, 27-29; Sozomenus, Historia ecclesiastica, V,2,19.

¹³ Cf. Or. III, 121 B - 122 A; Ep. ad Athen., 274 A - 277 D; Amm., XV,8,4-17; Lib., Or. XVIII, 31-32; Zosim., III,1,2-3. О Јулијану као цезару cf. R.C. Blockley, *Constantius Gallus and Julian as Caesars of Constantius II*, Latomus XXXI (1972), 445-455.

¹⁴ Cf. Or. III, 123 D; Amm., XV,8,18; Ioannis Zonaras, Epitome historiarum, XIII,10, P II 20 A. О Хелени cf. Seeck, *Helena (4)*, RE, siebenter Band, Stuttgart 1912, 2822-2823; PLRE I, s.v. *Helena* 2, 409-410.

Неколико недеља по својој инаугурацији Јулијан је са пратњом од 360 војника кренуо у Галију.¹⁵ У почетку није имао никакву стварну власт. Највиши официри му нису били наклоњени и поступали су искључиво по Констанцијевим наређењима.¹⁶ После читавог низа војничких успеха у борбама против Германа, Јулијанов положај војсковође се учврстио и он је задовољио огромну популарност у војсци.

Зиму 359/60. године Јулијан је провео у Лутецији (Lutetia), данашњем Паризу. У пролеће 360. године стигла је Констанцијева наредба да пошаље преко половине својих трупа на Исток, за рат са Персијанцима. То је изазвало огромно незадовољство у војсци. Многи од легионара били су пореклом Гали који нису желели да своју земљу и породице препусте поновним упадима германских пљачкаша. Осим тога, Германи који су служили у помоћним трупима чинили су то уз услов да неће морати да иду јужније од Алпа.¹⁷ Фебруара 360. године у Лутецији гневни војници су прогласили Јулијана за августа. Одбијајући у почетку ову почаст, он је убрзо пристао, наизглед невољно, а у дубини душе пресрећан што су његове најскривеније жеље почеле да се остварују.¹⁸

Неодлучан да ли да одмах зарати против Констанција, Јулијан је са њиме започео дуготрајне преговоре путем гласника. Захтевао је право да сам поставља официре и да се галске трупе не шаљу на Исток, остајући у свему лојалан Констанцију. Овај је Јулијану обећавао опроштај, захтевајући од њега безусловну послушност, а истовремено се спремао за рат.¹⁹

Схвативши да је оружани сукоб са Констанцијем неминован, Јулијан је јула 361. године кренуо у Илирик. Своје снаге од 23 000 људи поделио је на три дела. Сам се на челу претходнице од три хиљаде војника спустио Дунавом до Бононије, вероватно негде у близини данашњег Беоцина.²⁰ На препад је заузео Сирмијум, град који је представљао кључ за држање читавог Илирика,²¹ а затим је продужио на југ.

Пошто је осигурао превоје преко планине Балкан којима се прелазило у Тракију, повукао се у Наис.²² Не зна се тачан датум његовог доласка у главни град провинције *Dacia Mediterranea*, али вероватно да је то било

¹⁵ Cf. Ep. ad Athen., 277 D - 278 A; Amm., XV,8,18; Lib., Or. XII, 44; Or. XVIII, 37-39; Zosim., III,3,2; Sozomen., V,2,20.

¹⁶ Cf. Lib., Or. XVIII, 42.

¹⁷ Cf. Amm., XX,4,4.

¹⁸ Cf. Ep. ad Athen., 283 A - 285 D; Amm., XX,4,12-22; Lib., Or. XIII, 33-34; Or. XVIII, 90-102; Eutropius, *Breviarum ab Urbe condita*, X,15; Zosim., III,9,1-3; Zon., XIII,10, P II 20 D- 21 A. О Јулијановом проглашењу за августа cf. K. Rosen, *Beobachtungen zur Erhebung Julians 360-361 n. Chr.*, *Julian Apostata*, hrsg. von R. Klein, Wege der Forschung 509, Darmstadt 1978, 409-447.

¹⁹ О преговорима путем писама између Јулијана и Констанција cf. Ep. ad Athen., 281 A; 285 D - 286 A; 286 C; Amm., XX,8,1-19; 9,1-8; Zon., XIII,10, P II 21 A-22 A.

²⁰ Cf. Amm., XXI,8-9; Lib., Or. XVIII, 111; Claudius Mamertinus, *Gratiarum actio de consulato suo Iuliano imp.*, 6-7; Zosim., III,10,2-3.

²¹ Cf. Amm., XXI,10,1-2; Zosim., III,10,3.

²² О Јулијановом боравку у Наису cf. W.E. Kaegi, *The Emperor Julian at Naissus*, *L'Antiquité classique* XIV (1975), 161-171.

средином октобра 361. године.²³ Поставља се питање зашто је Јулијан одабрао баш Наис да у њему презими. Свакако да је желео да припреми и попуни трупе пред одсудну битку. Како каже Амијан Марцелин, тако су га саветовали пророци, који су предвидели да ће боравак у Наису за њега бити повољан.²⁴ Знајући за Јулијаново сујеверје, овај разлог није необичан. У Наису је постојала и радионица за израду оружја,²⁵ а ту су се укрштали и многи важни путеви. Осим за војне послове, Јулијан је свој боравак искористио и за сређивање политичких прилика у оном делу империје који је сада био под његовом влашћу, пре свега за доношење нових закона и за наименовања нових државних чиновника. Тако је, на пример, Аурелија Виктор поставио за гувернера провинције Pannonia Secunda.²⁶ Клаудија Мамертина је именовао за префекта преторија Илирика, а затим, заједно са дотадашњим заповедником коњице Невитом, за конзула за 362. годину.²⁷

Као родно место императора Константина, град је имао симболичан значај за све чланове његове владарске куће, па и за Јулијана. Свестан тога, Јулијан је вероватно изабрао Наис и стога што је тај потез био “прст у око” Констанцију. Из Наиса је одаслао писма најважнијим градовима Илирика, Грчке и Македоније, где је очекивао да ће се предстојећи рат водити, као и римском сенату.²⁸ Једино у потпуности сачувано од тих писама је посланица Атињанима.

Писмо насловљено са “Атинском већу и народу” Јулијан започиње у најбољем реторском маниру, похвалом граду Атине (268 А - 269 D). Она му омогућава да испољи своје реторско умеће, као и познавање Херодотове *Историје*. Затим прелази на оправдавање своје побуне против Констанција и узурпације власти. Он, који је као цезар упутио два панегирика Констанцију, овде не штеди речи оптужбе. Повест свог живота започиње масакром своје породице и погубљењем свог полубрата Гала 354. године, да би о Констанцију иронично закључио:

*Будући да смо били тако блиски рођаци, како је овај најчовекољубивији цар поступио!*²⁹

Наставља описом свог детињства и младости (271 В - 273 В), што поново завршава иронијом, оптужујући Констанција да је њега и Гала лишио имовине:

²³ Овај датум прихвата већина савремених историчара. Међутим, постоји и другачија хронологија, према којој је Јулијан своју пловидбу Дунавом започео средином априла, стигао у Сирмијум средином маја, а у Наису боравио од средине јуна до средине новембра. J. Szidat, *Zur Ankunft Julians in Sirmium 361 n. Chr. Auf seinem Zug gegen Constantius II*, *Historia* 24 (1975), 375-378.

²⁴ Cf. Amm., XXII,1,1-3; Zosim., III,10-11.

²⁵ Cf. Notitia dignitatum, or. XI,37.

²⁶ Cf. Amm., XXI,10,5.

²⁷ Cf. Amm., XXI,12,25.

²⁸ Zosim., III,10,4-11 каже да је та писма послао из Сирмијума.

²⁹ Ep. ad Athen., 270 C.

Јер племенити Констанције је уместо мене наследио читаво очево имање, а мени, као што сам рекао, није дао ни мрвицу од њега. Штавише, иако је мом брату дао мали део очинског имања, лишио га је свега што је остало од мајке.³⁰

Затим приповеда о свом боравку на двору у Милану и проглашењу за цезара. Једина светла тачка у овом опису тешких околности у којима се нашао је лик царице Еусебије, која се код свог мужа заузела за њега (274 В - 277 С). О свом војевању у Галији Јулијан у почетку говори са привидном скромношћу, да би на крају набројао читав низ својих подвига и војничких успеха, којима Констанције, сумњајући у њега, није одао дужно признање, пошто му није одобрио тријумф (277 D - 282 D). Постепено, тон против Констанција расте:

Како да није било срамота, кад се тако учинило и Констанцију који је потпуно навикао да буде понизан према варварима?³¹

Јулијаново правдање за грађански рат тече на два плана. С једне стране окривљује Констанција, а са друге правда себе, истичући своју првобитну лојалност и приврженост императору:

Призивам Зевса и све богове заштитнике градова и нашег рода да посведоче о мојој наклоности и верности Констанцију, и да сам према њему поступио онако како бих одабрао да поступи мој син према мени. Указао сам му такво поштовање какво никада раније није указао ниједан цезар ниједном августу. Заиста, све до данас, он нема шта да ми пребацује, пошто сам увек био искрен према њему, него измишља некакве смешне разлоге за љутњу.³²

СТИЖЕМО ДО ОДЛУЧУЈУЋЕГ ПРЕОКРЕТА У ЈУЛИЈАНОВОМ ЖИВОТУ, ДО ТРЕНУТКА КАДА СУ ГА У ЛУТЕЦИЈИ ГАЛСКЕ ЛЕГИЈЕ, ПРЕМА СВОМ ОБИЧАЈУ, УЗДИГЛЕ НА ШТИТ, КРУНИСАЛЕ ТОРКВЕСОМ И ПРОГЛАСИЛЕ ЗА АВГУСТА (283 А - 285 А). Јулијан тврди да се све збило против његове воље, у шта се оправдано може сумњати, али с вољом богова:

Нека знају Зевс, Хелије, Ареј, Атена и сви богови да ми све до предвечерја таква мисао није била ни близу памети... Затим сам се онде - постојао је, наиме, прозор у зиду - помолио Зевсу. Пошто је вика постала још јача, и пошто је настао неред у читавом двору, помолили смо се богу да да знак: а он нам га пак показа и нареди³³ да послушамо и да се не супротстављамо жељи војске. Иако су ми се указали ти знакови, нисам одмах попустио, него сам се опирао колико год сам могао, и нисам прихватио ни титулу ни круну. Пошто ја један нисам могао да савладам мноштво, а и пошто су богови, који су желели да се то догоди, подстицали војнике, а мени опчинили разум, негде око трећег часа неки војник ми је пружио огрлицу, а ја сам је ставио на главу и ушао у двор, уздишући унутра, као што знају богови, из дубине срца. Па ипак, требало је свакако

³⁰ Ep. ad Athen., 273 B.

³¹ Ep. ad Athen., 280 B.

³² Ep. ad Athen., 280 D - 281 A.

³³ Homeri Odyssea, III, 173. Амијан Марцелин (XX,5,10) каже да се Јулијану у сну указао геније Царства који га је убедио да прихвати титулу августа.

да верујем и да будем пун поуздања у бога који ми је показао знамење. Али страшно сам се стидео и пропао бих у земљу да се учинило да нисам верно служио Констанција све до краја.³⁴

Јулијан призива богове, повинује се њиховим знамењима. Отворено исповеда своје паганство, што, свакако, није био неважан идеолошки елемент у његовој борби против хришћанина Констанција.

После Јулијановог проглашења за августа, Констанцију лојални људи покушали су да га оборе с власти подмићујући војнике (285 А-D). Следи опис преговора с Констанцијем путем писама, где Јулијан истиче његову дволичност (285 D - 286 D), да би на крају закључио:

Мислим да његове заклетве треба, као што каже изрека, “записати у пепелу”, толико уливају поверење. Ја се не одричем свог достојанства, не само због свог добра и угледа који оно доноси, него и због спасења својих пријатеља. И још нисам описао његову суровост која се испољила по читавој земљи.³⁵

Пошто је принео жртве боговима и од њих добио повољна знамења, Јулијан је, како каже, почео да се припрема за рат. Наглашава да би, ако би Констанције прихватио мир, пристао на поделу Царства, али да је у супротном спреман да се бори (286 D - 287 C). Писмо се завршава молитвом боговима:

То је било мишљење, Атињани, које сам изложио својим саборцима, и које пишем заједници свих грађана Грчке. Нека би нам богови, господари свега, пружили своје савезништво до краја, као што су обећали, и нека би Атини пружили сва добра која су у мојој моћи! И нека би јој дали увек такве царева који ће је веома поштовати и волети више него све остале градове!³⁶

У овој Јулијановој посланици можемо запазити неколико ствари. Он, који је као цезар, неколико година раније, написао два панегирика Констанцију, овде је потпуно променио тон. По први пут отворено напада Императора и јавно га окривљује за смрт своје породице и за своје потоње недаће. Истиче своју верност и лојалност Цару и сву кривицу за предстојећи грађански рат пребацује на њега. Истовремено, своју узурпацију власти приписује околностима које су биле ван његове моћи. И коначно, по први пут у својим списима крајње отворено и недвосмислено исповеда своје паганство. Свакако да је то био један од важних узрока његове популарности међу легијама састављеним превасходно од Гала и Германа.

Намеће се питање зашто је Јулијан овако опширну и брижљиво написану посланицу упутио управо атинском градском већу. Морамо имати на уму да је Атина половином IV в.н.е. била далеко од свог некадашњег сјаја и моћи. У Јулијаново време она је била грчки провинцијски градић лишен било какве политичке моћи и утицаја. Међутим, и даље је била значајан универзитетски и културни центар, један од последњих бастиона античке учености и културе, као и паганске религије. У њој је Јулијан

³⁴ Ep. ad Athen., 284 B - 285 A.

³⁵ Ep. ad Athen., 286 C - D.

³⁶ Ep. ad Athen., 287 C - D.

студирао, ту је посвећен у Елеусинске мистерије и, очигледно, био је дубоко везан за овај град у коме је провео најлепше дане своје младости. Свакако да је из ових, превасходно личних, разлога, Атићанима упутио најлепшу од својих посланица одаслатих из Наиса. Да је она, несумњиво, била најлепша, сведочи то да су је доцнији преписивачи једину сматрали достојном да буде задржана у корпусу Јулијанових списа који је сачуван до појаве њиховог првог штампаног издања.

Од Јулијановог писма Коринћанима сачуван је само кратак фрагмент у једној беседи ретора Либанија.³⁷ Апостата у њему спомиње боравак свог оца, кога пореди с Одисејем, међу Коринћанима, које, пак, пореди са Феачанима. Интересантно је да је Јулијан, како каже Либаније, у овом писму говорио и о Хелени, Константиновој мајци, а маћехи његовог оца, пребацујући јој злобно понашање према свом пасторку.

Писмо Римском сенату познато нам је само из онога што о њему пише Амијан Марцелин.³⁸ Оно је врвело оптужбама не само на рачун Констанција, већ и Константина, кога је Јулијан напао јер је изменио древне законе и обичаје. Оптужио га је и да је први људе варварског порекла уздигао у ранг конзула. Ова посланица, како каже Марцелин, у Сенату није била баш најбоље примљена. Јулијану се с правом може приписати недоследност, јер је управо он, као што смо већ споменули, варварина Невиту поставио за конзула. Амијан Марцелин га описује као неваспитаног, примитивног и јако окротног.³⁹

Негде у ово време Јулијан је написао и петнаестак приватних писама разним личностима широм Истока, позивајући их на свој двор.⁴⁰ Међу њима су Јулијанов учитељ из младости Максим филозоф, ујак Јулије Јулијан, пагански првосвештеник Теодор, софиста Проаиресије и други. Занимљиво је да су међу адресатима и двојица епископа - Василије Велики и Аеције. Нажалост, не можемо са сигурношћу одредити да ли је та писма саставио у Наису или, нешто касније, у Константинопољу.

Боравак у Наису се заиста показао повољним за Јулијана, као што му је проречено. Констанције је напрасно умро 3. новембра у Мопсукрени у Киликији. Источне трупе су се заклеле Јулијану на верност и грађански рат је избегнут. Апостата је, пун вере у будућност, 11. децембра 361. године тријумфално ушао у Константинопољ, коначно поставши једини господар Царства, којим ће владати свега годину и по дана.

³⁷ Lib., Or. XIV, 29-31.

³⁸ Amm., XXI, 10, 7-8.

³⁹ Amm., XXI, 10, 8: ...inconsummatum et subagrestem et (quod minus erat ferendum) celsa in potestate crudelem. Невита, дотадашњи заповедник коњице (magister equitum), је вероватно био германског порекла.

⁴⁰ То су писма 26-46 у издању L'Empereur Julien, *Oeuvres complètes*, tome I, 2e partie: *Lettres et fragments*, texte revu et traduit par J. Bidez, troisième édition, «Les Belles Lettres», Paris 1972.

Aleksandar V. Popović

LITERARY ACTIVITY OF JULIAN THE APOSTATE IN NAISSUS

Flavius Claudius Iulianus, known in history as Julian the Apostate is certainly one of the most extraordinary and most interesting persons in the Later Roman history. He lost all members of his close family in conflicts for the throne after the death of Constantine the Great in 337. He spent his youth exiled from the court, traveling around the cities of the eastern part of the Empire and studying rhetoric and philosophy with best teachers of that time. In AD 355 his first cousin emperor Constantius II, whom Julian thought to be responsible for the murder of his family in dynastic clashes, appointed him, as his closest living relative, as the commander of Gaulish legions and granted him the title of caesar. Julian, although without any military experience, turned during battles against the Germans in Gaul into excellent military commander. The Gaulish troops proclaimed him august in Lutetia in February 360 and it generated unavoidable civil war against Constantius as legitimate ruler. Constantius was at that moment waging war against the Persians in the East and Julian hurried to occupy Illyricum in order to achieve favorable position for ensuing armed conflict. After securing mountain crosses towards Thrace he established his headquarters in Naissus, capital of the province Dacia Mediterranea, in the mid-October of 361. From Niš he sent letters to the most important towns in Illyricum, Greece and Macedonia where he expected the future war to be fought. He also sent a letter to the Roman Senate. The only one of these letters completely preserved is the epistle to the Athenians.

The letter titled 'To the Athenian Council and People' is a kind of Julian's autobiography. Few things could be noticed in this letter. He, who as a caesar wrote two panegyrics to Constantius few years earlier, completely changed his tone in this letter. For the first time he openly assaulted the Emperor and blamed him publicly for the death of his family and his own later misfortunes. He states his devotion and loyalty to the Emperor and entirely blames him for the imminent civil war. At the same time he imputes his usurpation of power to the circumstances out of his control. And finally, for the first time in his writings he pronounces openly and unambiguously his pagan beliefs. This, certainly was one of the main reasons for his popularity among the legions consisting mostly of the Gauls and Germans.

Only small fragment of Julian's epistle to Corinthians is preserved in one speech of the rhetor Libanius. In this letter Julian referred to the stay of his father, whom he compares to Odysseus, with Corinthians that he, however, compares to the Phaeacians.

The letter to the Roman Senate is known to us only from the words of Ammianus Marcellinus. This letter was abounding in accusations not only against Constantius, but also against the late emperor Constantine, whom Julian criticized for changing ancient laws and customs. He also accused him to be the first of emperors who raised people of barbarian origin to the rank of consul. This epistle, according to Marcellinus was not well accepted in the Senate.

Somewhere at that time Julian also wrote around fifteen private letters to different persons throughout the East inviting them to his court. Among the invited were Julian's teacher Maximus the Philosopher, his uncle Iulius Iulianus, archpriest Theodorus, sophist Prohaeresius and others. It is interesting that among addressees were also two bishops – Basil the Great and Aetius. Unfortunately we can not conclude with certainty whether he wrote these letters in Naissus or slightly later in Constantinople.

The stay in Naissus proved to be auspicious for Julian. Constantius suddenly died in Mopsucrene in Cilicia on the 3rd of November. The eastern troops swore to loyalty to Julian and civil war was evaded. Apostate, full of hope for the future, triumphantly entered Constantinople on 11th of December 361, finally becoming the sole ruler of the Empire, which he was going to rule for only a year and a half.